

730

#25
червень

ЖУРНАЛ ДЛЯ ТИХ, ХТО СТОМИВСЯ

«

— Чому собака виляє хвостом?
— Тому що якби хвіст був розумні-
ший, то він виляв би собакою.

Епіграф до фільму Баррі Левінсона «Хвіст виляє собакою».

»

Привіт, батьки і найкраща подруга!

Жартую. Нас читають не лише вони. Сподіваюсь.
Як би там не було, у мене хороші новини.

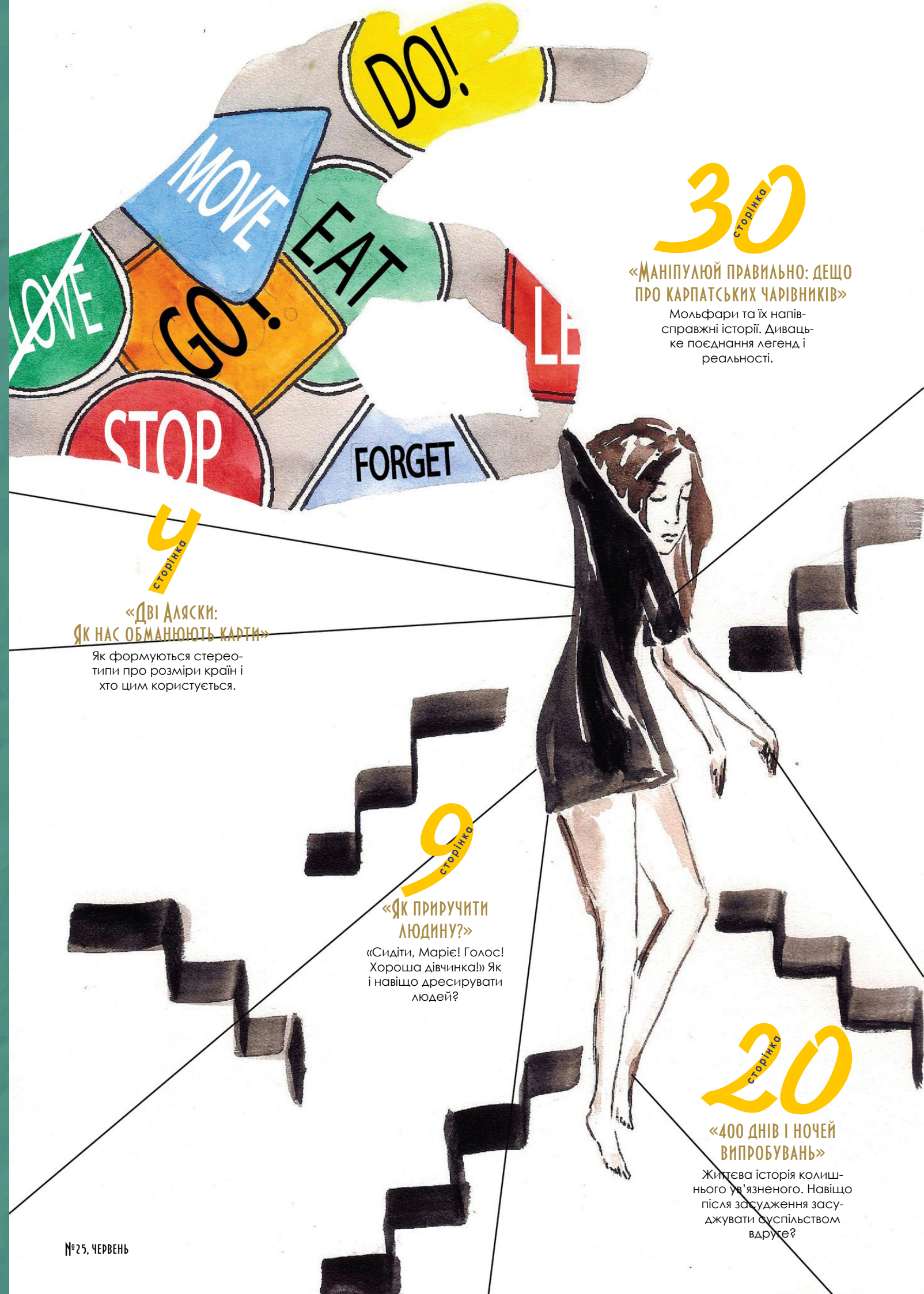
Ти скоріш за все потрапив до наших сторінок через рекомендації найближчих. Так склалось історично, що про нас дізнаються тільки з вуст у вуста. Це все наша вина, але ми хочемо, щоб Ти нас зрозумів. Ми ніколи не хотіли бути масовими, а тому й не витрачаємось на рекламу. Ні, звісно, ми не журналісти-хіпстери, котрі мріють читатись лише «обраними». Редакція «730» просто вірить у те, що аудиторія нашого альтернативного журналу, як і усе українське суспільство, дуже стомлена. А значить, ми не викладаємо на шпальти рекламу з червоними написами «Акція» і «Тільки сьогодні!». Думаю, цього щастя вам вистачає і в реальному житті. Ми не завантажу-

ємо вас війною, турботами, плітками про Кіркорова, поганими новинами. Розслабтесь. Знайдіть комфортне крісло, заваріть смачного чаю і довіртеся нам. Ми журнал для тих, хто стомився. Як живеться в Гондурасі, чому черепахам останнім часом погано плавають, чи можлива телепортація? Ми пишемо просто і з душею про складні і надцікаві речі.

Щономера читайте наше дослідження і політ фантазії на конкретну загальну тему. Цього разу — «Маніпуляції». Те, що керує нами, або чим керуємо ми. Редакція «730» вдумалась поєднати в одному номері маніпуляції картами, життя ув'язнених, дресирування людей і майже правду про мольфарів.

«730». Розслабся.

З повагою, не такий вже й головний
(у нас демократія!) редактор.

30 сторінка

«МАНІПУЛЮЙ ПРАВИЛЬНО: ДЕЩО
ПРО КАРПАТСЬКИХ ЧАРІВНИКІВ»

Мольфари та їх напів-
справжні історії. Диваць-
ке поєднання легенд і
реальності.

4 сторінка

«ДВІ АЛЯСКИ:
ЯК НАС ОБМАНЮЮТЬ КАРТИ»

Як формуються стерео-
типи про розміри країн і
хто цим користується.

9 сторінка

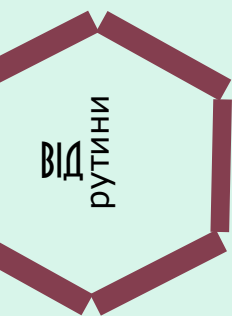
«ЯК ПРИРУЧИТИ
ЛЮДИНУ?»

«Сидіти, Маріє! Голос!
Хороша дівчинка!» Як
і навіщо дресирувати
людей?

20 сторінка

«400 ДНІВ І НОЧЕЙ
ВИПРОБУВАНЬ»

Життєва історія колиш-
нього ув'язненого. Навіщо
після засудження засу-
джувати суспільством
вдруке?

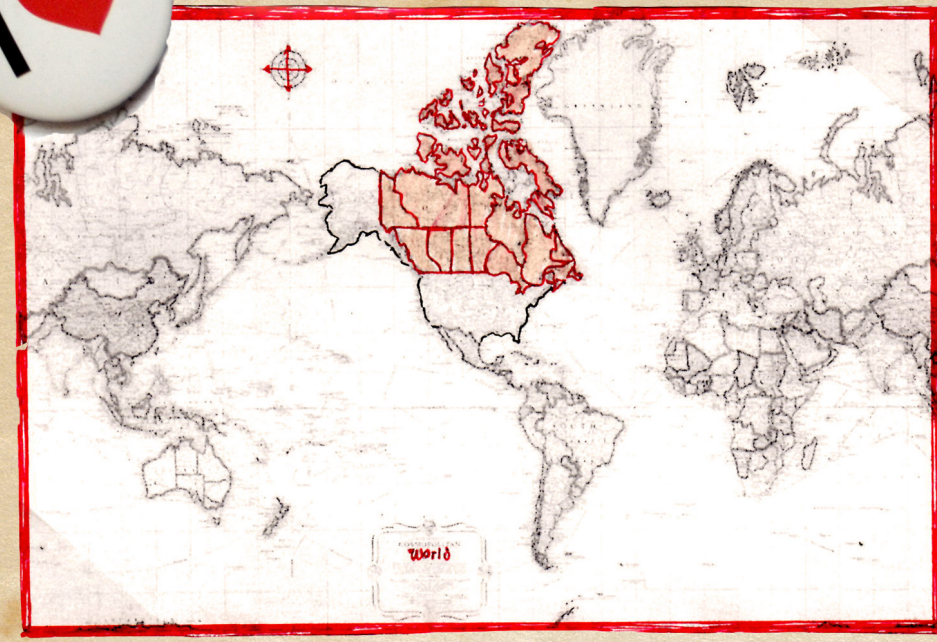

Даві Даяски ЯК НАС ОБМАНЮЮТЬ КАРТИ

Наше уявлення про планету, по якій ми топчемося, аж ніяк не є цілісним. Ба більше – воно просякнуте упередженнями та абстракціями. Ми знаємо, які контури має Африка, і можемо схематично зобразити положення материків один відносно одного. Однак ці знання було всотано переважно з підручників географії чи звичайних карт, на яких Китай жовтий, Росія рожева, а у пропорціях країн і континентів прослідковуються значні похибки.

Матеріал
Юлії Близнюк

ДЕЯКІ КРАЇНИ
ВИГОТОВЛЯЮТЬ
УНІКАЛЬНІ
КАРТИ, ЩОБ
ЗМУСИТИ
ПРАЦЮВАТИ
СТЕРЕОТИПИ

КАРТА – КРИВЕ ДЗЕРКАЛО ЗЕМЛІ?

Відтворити поверхню земної кулі без спотворень на рівній площині неможливо. Якщо, наприклад, обмотати шматком паперу будь-який круглий предмет, то вся його поверхня матиме численні складки і нерівності. Зважаючи на це, глобус є достовірнішою моделлю планети, ніж карта, адже повторює форму Землі. Однак він є складнішим у виготовленні і не дає можливості збільшувати масштаби, аби роздивитися дрібні об'єкти краще. Натомість на карті окрему ділянку Землі (скажімо, якусь країну) можна відтворити фактично без похибок, оскільки невелику частину круглого предмета можна покрити невеликим шматочком паперу без накладок.

Утім, у цілому карта дає хибне уявлення про те, які розміри має той чи інший континент, країна чи острів. Наприклад, на карті Google Maps острів Гренландія, площа якого становить 2 мільйони квадратних кілометрів, здається більшим, ніж Південна Америка з площею майже 18 мільйонів кілометрів квадратних. Окрім того, цей материк має менший вигляд на фоні Росії, площа якої насправді поступається Південній Америці на мільйон квадратних кілометрів.

МЕРКАТОР ПРОТИ ГАЛЛА І ПЕТЕРСА

У Google Maps використовують картографічну проекцію Герарда Меркатора, в основі якої лежить принцип збереження правильних кутів між лініями широти і довготи. Якщо на екваторі розміри країн збігаються з реальними, то на полюсах картина неабияк спотворюється, і країни виглядають більшими, ніж вони є насправді. Картографічний сервіс навіть запустив спеціальний додаток Mercator Puzzle, який демонструє недоліки такої проекції. Суть гри полягає у тому, аби знайти країну за її контуром, який можна пересувати на різні материки. У залежності від того, де розмістити країну, змінюється її розмір. Зокрема Україна, котра в

проекції Меркатора за своїми розмірами є однаковою з Колумбією, опинившись у Південній Америці, сплутується і стає удвічі меншою, ніж здавалося. Австралія, на перший погляд, досить дрібна, аби вважатися окремим материком, покриває всю поверхню Європи. Порівняно невеликий за азійськими мірками Таїланд у довжину розтягується від Прибалтики аж до Криму. Більш достовірно відтворює реальні розміри країн і континентів проекція Джеймса Галла й Арно Петерса. Така проекція стискає ділянки суші, які здаються більшими, ніж вони є, і розтягує ті, чий розмір несправедливо недооцінюють. Африка стає справжнім гігантом, Гренландія справді схожа на острів, а Росія нагадує довгу сосиску.

ЕГОЦЕНТРИЗМ ТА АМБІЦІЇ

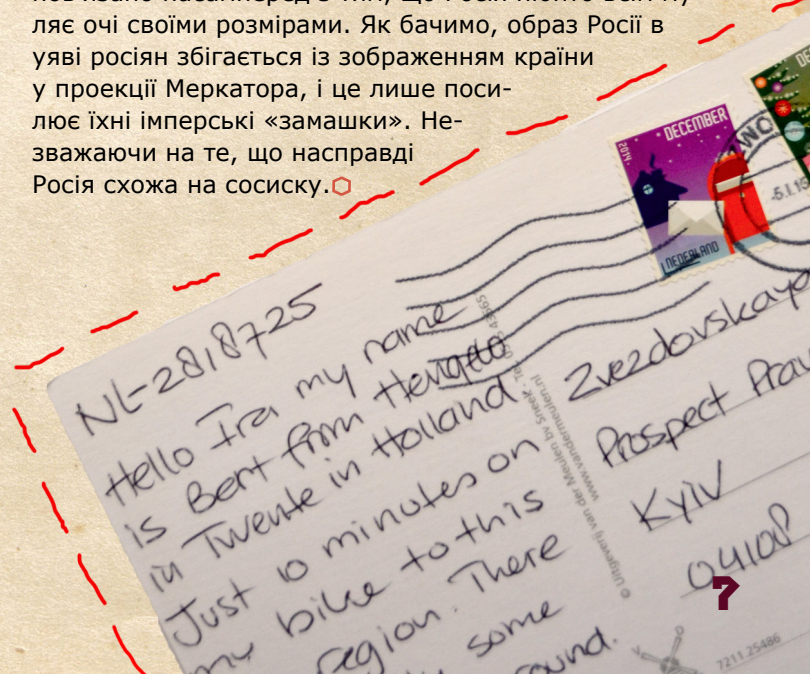
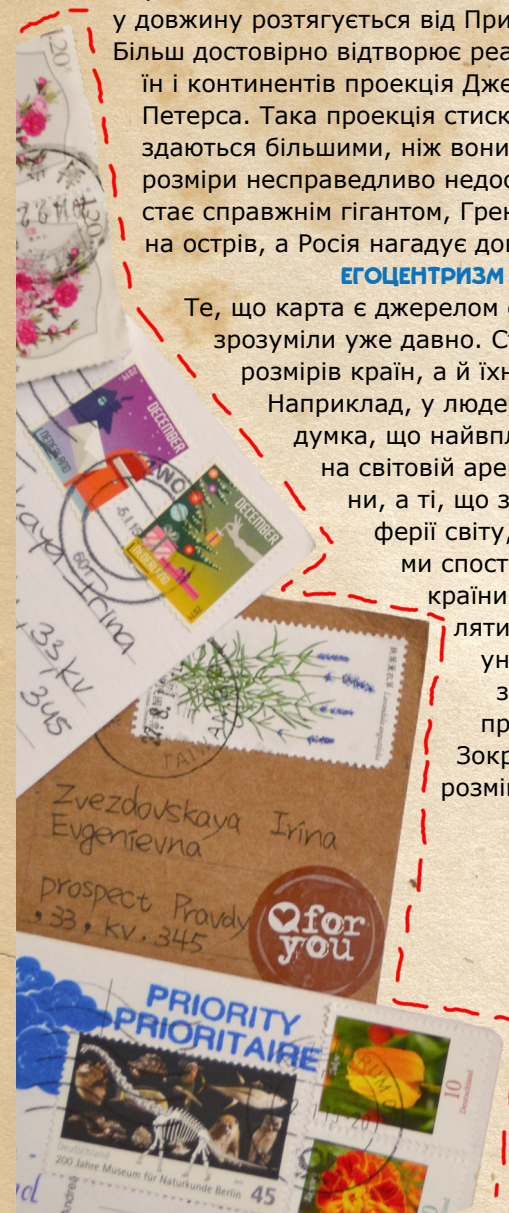
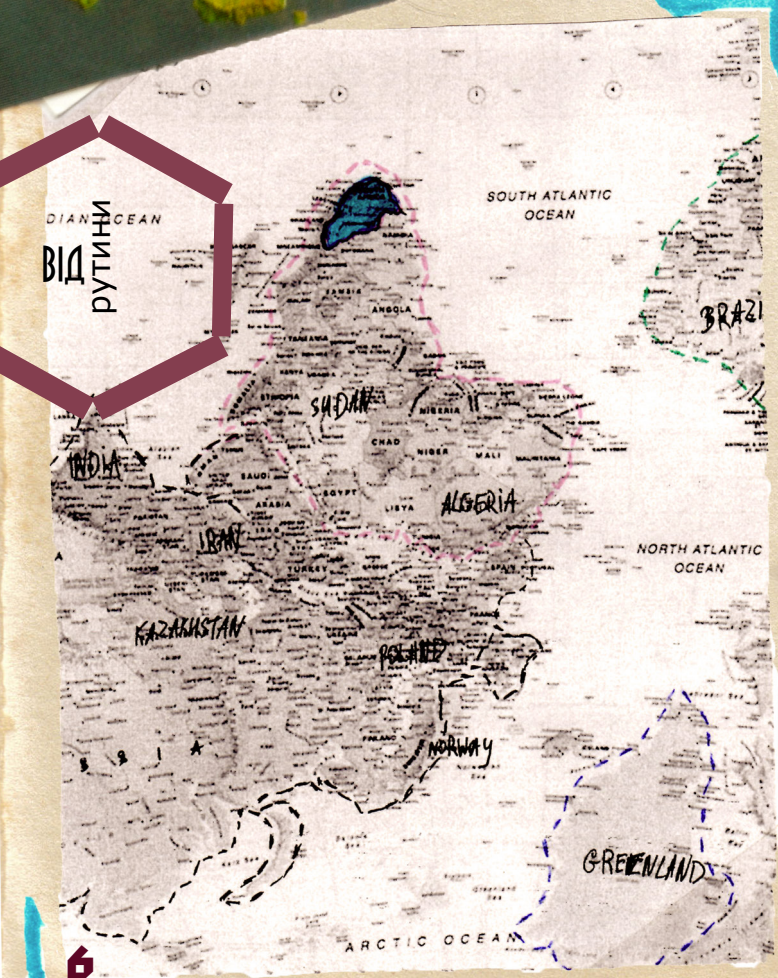
Те, що карта є джерелом стереотипів про світ, зрозуміли уже давно. Стосується це не лише розмірів країн, а й їхнього розташування. Наприклад, у людей часто складається думка, що найвпливовішими гравцями на світовій арені є центральні країни, а ті, що знаходяться на периферії світу, лишаються пасивними спостерігачами. Тому деякі країни стараються виготовляти для своїх мешканців унікальні карти, аби змусити стереотипи працювати на себе. Зокрема у центрі карт розміщують себе США, Ки-

тай, Чилі, ПАР і Австралія. Три останні країни навіть перевернули звичні для нас карти догори дригом, на 180 градусів, аби не розташовуватися «десь там внизу», а домінувати над рештою світу. Карту для Чилі розробили спеціально для того, аби застосовувати у школах і програмувати маленьких чилійців на успіх. Особливою стратегічно важливою деталлю є те, що у центрі розміщено не Чилі, а Тихий океан. Це пов'язано з тим, що країна прагне стати одним з найважливіших центрів у Тихоокеанському регіоні.

Між іншим, на наших картах Тихий океан не зображено цілісно. Він, як Аляска і частина Канади, продубльований по краях карти.

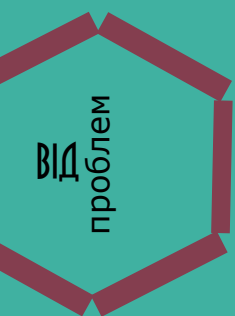
НАСЛІДКИ

Необізнаність однієї людини поєднується із невіглаством іншої – і стереотип перетворюється на беззаперечну константу. У березні цього року російська організація «Левада-центр» оприлюднила дані свого соціологічного опитування, в якому взяли участь 1600 росіян зі 134 населених пунктів. Понад шістьдесят відсотків з них глибоко переконані, що їхній державі загрожують численні зовнішні вороги. Це пов'язано насамперед з тим, що Росія нібито всім муляє очі своїми розмірами. Як бачимо, образ Росії в уяві росіян збігається із зображенням країни у проекції Меркатора, і це лише посилює їхні імперські «замашки». Незважаючи на те, що насправді Росія схожа на сосиску.

БРАЗИЛІЯ У ПРОФІЛІ

Найгірша за останні 80 років засуха перетворила берег бразильського водосховища Кантарейра у справжню пустелю. Канал, що забезпечує водою більшу частину Сан-Паулу, знаходиться у вкрай виснаженому стані: земля аж полущилася через відсутність дощів. Екологи впевнені, що причина криється у масштабній вирубці лісів Амазонки. Унаслідок цього зменшується кількість випаровувань, а відтак і кількість опадів. Пейзаж за своїми контурами нагадує жінку, що гідна пензля Едварда Мунка. Ніби сама матінка-природа із відчаєм волає про допомогу.

Як привручити людину?

Вам колись доводилося дресувати собаку? А людину? А... себе? Бачу, що перше питання не викликає у вас жодних бурхливих емоцій, а от інші два – навпаки. І, чесно кажучи, це цілком логічно. Варто визнати, що саме словосполучення «дресування людини» звучить дещо дивакувато. Але насправді людину, як і будь-яку іншу тварину (вибачайте, усі претензії до пана Дарвіна), можна дресувати. Причому дресувати – навіть не застосовуючи у процесі її розумових здібностей, використовуючи тільки рефлекси. Образливо? Мабуть. Але цілком реально, і нічого з цим не вдієш.

Матеріал
Ірини Звездовської

НАЙТРАДИЦІЙНІШИМ ПРИКЛАДОМ НЕПРАВИЛЬНОГО ДРЕСИРУВАННЯ Є ПОКАРАННЯ

Науковий підхід до дресирування всіх і вся з'явився у біхевіоризмі. Цей напрям психології фокусується на дослідженні поведінки людей і тварин (з англійської *behaviour* – поведінка). Одним з основних понять біхевіоризму є стимул, тобто будь-який зовнішній вплив на організм людини або тварини. Стимул зазвичай викликає реакцію – саме завдяки цій його властивості стає можливим процес дресирування.

ЩО ПРЕДСТАВЛЯЄ СОБОЮ КЛАСИЧНЕ ДРЕСИРУВАННЯ? Насправді це просто вироблення і закріплення умовного рефлексу (умовні рефлекси – це набуті, а безумовні – вроджені, якщо плутається). Аби навчити собаку сідати, можна піднести шматочок сиру трохи вище його голови; тут сир – це стимул. Коли собака сяде, потрібно віддати йому сир та похвалити; тепер сир став підкріпленням поведінки, нею ж є і похвала. Саме підкріплення сприяє вивченню команди: повторіть схему з сиром кілька разів, і невдовзі ваш собака буде сідати за жестом – поведінка закріплена, команда вивчена.

Цю формулу можна і потрібно дещо ускладнювати, **ЯКЩО ВИ ХОЧЕТЕ УСКЛАДНИТИ САМУ ПОВЕДІНКУ** – наприклад, навчити свого пса сідати за словом, а не жестом, або просто перейти на більш складний рівень та вивчати витримку, команди на дистанції і т.д. – але стрижень залишається тим же. Це стимул – потрібна реакція – підкріплення – закріплення.

Однак останнім часом великою популярністю користується метод дресирування, який зветься «позитивним підкріпленням». І найвідомішою постаттю, пов'язаною з цим терміном, є тренер Карен Прайор.

Вона написала книгу «Не гарчіть на собаку», у якій, власне, дуже докладно пояснила усі **ПРИНЦИПИ**

ДРЕСИРУВАННЯ – ЦЕ ПРОСТО ВИРОБЛЕННЯ І ЗАКРІПЛЕННЯ УМОВНОГО РЕФЛЕКСУ

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПОЗИТИВНОГО ПІДКРІПЛЕННЯ.

І цікаво те, що Карен пропонує застосування цього методу не лише для того, щоб навчити свого песика приносити капці. На обкладинці, під назвою, читаємо інтригуючий вислів: «Книга про дресирування людей, тварин та самого себе».

Перший абзац передмови підігрівє наше збентеження: «Це книга про те, як навчити будь-кого – людину чи тварину, молодого чи старого, себе чи інших – робити те, що можна і потрібно. Як відучити кішку стрибати на кухонний стіл і як змусити бабусю припинити пиляти усіх навколо. Як вплинути на поведінку дітей, начальників, друзів та домашніх тварин. Як навчитися гарно грати у теніс або гольф і як покращити математичні здібності та пам'ять. Всього цього можна досягти за допомогою принципів підкріплення».

Насправді усі ми ледь не кожного дня зіштовхуємося з принципами дресирування і навіть користуємося ними. Коли ви гарно виконали роботу і отримали високий бал – це позитивне підкріплення вашої поведінки. Чудово заспівали і отримали аплодисменти – підкріплення. Самі аплодуєте або самі ставите справедливо високий бал – підкріплюєте, і ситуацій таких – безліч. Ми буквально оточені стимулами, реакціями та підкріпленнями. До речі, **ЦЕ ПІДКРІПЛЕННЯ МОЖЕ БУТИ І НЕГАТИВНИМ**: наприклад, відсутність оплесків, низький бал, похмурий погляд – це негативне підкріплення, тобто стимули, яких хочеться і можна уникнути шляхом зміни власної поведінки. І якщо вміти помічати та вичленовувати з потоку вчинків стимул, реакцію та підкріплення, можна навчитися величезної кількості корисних речей.

Трохи про **НЕПРАВИЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ** дресирування. Іноді це трапляється несвідомо; наприклад, ситуація така: дівчина хоче, аби її коханий частіше телефонував їй. Наразі він дзвонить їй дуже рідко та неохоче, і тому, коли він знову телефонує, дівчина «нагороджує» його сваркою з приводу «чому ти не дзвониш частіше?!» Якщо розібрати цю ситуацію за нашою схемою, то отримуємо наступне: завдяки дії якогось стимулу (щирого бажання подзвонити своїй дівчині або докорів сумнін) хлопець бере в руки слухавку та набирає знайомий номер. Це – реакція на стимул, і головне те, що вона правильна, тобто бажана для нашої дівчини (адже він дзвонить!). Але замість того, аби підкріпити бажану поведінку радістю, приємною розмовою, теплим ставленням і взагалі усім тим, що сподобалось би хлопцю і тому згодилось б у якості підкріплення («індивідуальний сир», так би мовити), – вона влаштовує скандал. Хлопець, можливо також несвідомо, робить висновок: «Така моя поведінка викликає таку реакцію. Мені це не потрібно» – і поведінка проявляється іще рідше. Замість позитивного підкріплення дівчина невмотивовано використала негативне, і сформувала у хлопця відповідну реакцію – бажання уникнути повторення цієї ситуації. Просто, чи не так?

ПРО ГРУБІ ПОМИЛКИ. Найтрадиційнішим прикладом неправильного дресирування є покарання. Карен Прайор вважає його найбільш неефективним засобом досягнення власної мети: хоча б тому, що під час покарання небажана дія вже зроблена і виправити її ніяк не можна. На прикладі: коли мама

сварить сина за отриману двійку, оцінка вже отримана і виправити минуле нереально. Покарання також вирізняється тим, що викликає непередбачувану реакцію: **МИ НЕ ЗНАЄМО, ЯК ВІДРЕАГУЄ ОБ'ЄКТ НАШОГО ВИХОВАННЯ**, ми не можемо це контролювати. І, певно, найсуттєвіший мінус: покарання майже ніколи не робить правильні висновки, які вплинули б на те, щоб ситуація більше не повторювалась.

Якщо тато знайде у своєї дитини цигарки в кишені і добряче відшмагає її ременем, яку реакцію він спровокує? Певно, що не розуміння чи каяття. Так само покарання за двійку може призвести до банальної брехні у майбутньому, а не старанності, як очікує більшість батьків. Про тваринний світ можна навести такий приклад: якщо бити коня за кожний невзятий бар'єр, ви сформуєте у нього страх бар'єрів, страх хлиста і страх людини, але аж ніяк не мотивацію стрибати вище.

Якщо ви дійсно хочете відучити когось від чогось (припинити небажану поведінку), використання покарання це найменш логічний та ефективний спосіб.

ВИКОРИСТАННЯ ПОКАРАННЯ – ЦЕ НАЙМЕНШ ЛОГІЧНИЙ ТА ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ДРЕСИРУВАННЯ

А от позитивне підкріплення – найкращий.

У книзі Карен наводить **ПРИКЛАД ПРАВИЛЬНОГО ДРЕСИРУВАННЯ**, який вона використала у розмовах зі своєю матір'ю: та мала звичку постійно скаржитися на життя. Правильно використавши метод позитивного підкріплення, Карен звела скарги до мінімуму: вона не тільки ігнорувала або дуже в'яло реагувала на жаління та песимістичні розмови, а й (що принципово) дуже бурхливо підкріплювала розмови про щось позитивне. Потрібно було всього лиш дочекатися хоча б натяку на світлу тему від матері – і тоді радісно його підтримати, підкріпити цей прояв потрібної поведінки чимось, що сподобалось би мамі і було доречним у ситуації. Невдовзі кількість похмурих тем

сама собою зменшилася (тому що **СТИМУЛ БЕЗ РЕАКЦІЇ ПОСТУПОВО ЗГАСАЄ**), а кількість веселих, позитивних та добрих – відчутно зросла.

Інший актуальний приклад – зі сфери освіти. Знайома дизайнерка Прайор, Джуді, раз на тиждень ходила на курси живопису до місцевого університету. Двадцять її однокурсників також були дизайнерами, і всі були вкрай зайняті на роботі. Саме тому домашні завдання, які кожного тижня давав учитель, група майже не виконувала. Кожне заняття вчитель по 10 хвилин витрачав на те, щоб сварити учнів за невиконання домашньої роботи. Якось Джуді це набридло, і вона запропонувала йому не сварити тих, хто не зробив завдання, а хвалити усіх, хто його виконав. Учитель прислухався і від того часу кожне заняття щиро хвалив учнів за кожне зроблене завдання. Результат був вражаючим: замість 30% учнів виконувати домашню роботу стали 75%, та і взагалі уся група стала набагато щасливішою.

Така ж схема працює і з самими собою: якщо ви змініте тактику і будете не сварити себе за промахи, а хвалити за успіхи, кількість останніх значно збільшиться.

У багатьох ситуаціях прийоми дресування можуть справді відчутно покращити ваше життя: у соціумі, у родині, поруч з домашньою твариною, навіть з нестерпним сусідом по кімнаті. Прайор наводить **8 МЕТОДІВ ВИРІШЕННЯ БУДЬ-ЯКИХ ПОВЕДІНКОВИХ ПРОБЛЕМ**; деякі з них – помилкові, неправильні, іноді навіть жорстокі, але чим ближче до цифри 8, – тим більше вони дієві та м'які. Наприклад, у ситуації з україною неохайним сусідом по кімнаті **ПЕРШИЙ МЕТОД** пропонує змінити сусіда, **ДРУГИЙ** – кричати та сваритися, **ТРЕТІЙ** – не готувати вечерю, доки сусід не прибере свої брудні речі, **ЧЕТВЕРТИЙ** – дочекатися, коли він подорослішає, **П'ЯТИЙ** – займатися пранням разом та перетворити його на захоплююче заняття, **ШОСТИЙ** – довести небажану поведінку до максимуму і влаштувати у кімнаті справжній хаос, **СЬОМИЙ** – купити щось дуже смачненьке або запросити друзів протилежної статі тоді, коли кімната буде прибраною, **ВОСЬМИЙ** – змінити мотивацію сусіда так, щоб у нього не виникало бажання чи потреби розкидувати свої речі.

Карен стверджує, що для того, аби змінити чиюсь поведінку на бажану, потрібно знати всього лише декілька правил (щоб стати справжнім професійним «тренером» необхідно набагато більше, але про це краще написано у книзі самої Карен).

Вони звучать приблизно так:

1. Той, кого ви дресуєте, у жодному випадку не повинен про це здогадуватися.
2. Позитивним підкріпленням може слугувати будь-що, що є бажаним для об'єкта дресування.
3. Підкріплення має слідувати одразу після прояву бажаної поведінки, відстрочка у часі зводить ефект на нуль.
4. Неможливо підкріпити поведінку, яка не проявляється.
5. Якщо один варіант вироблення поведінки не приносить успіху – знайдіть інший: «існує стільки ж способів досягти потрібної поведінки, скільки інструкторів, які здатні їх придумати».

Метод позитивного підкріплення можна застосовувати як у повсякденних, так і у дуже неочікуваних ситуаціях: зміна поведінки чоловіка, який постійно приходить додому у поганому настрої, перевиховання собаки, що усю ніч гавкає надворі, навчання гри у теніс чи покращення своєї пам'яті. За допомогою свого методу і заради жарту Карен навіть навчила курча «танцювати» (обертатися навколо власної осі за командою), а рака-відлюдника – смикати за мотузочку у своєму акваріумі. Головне – правильне застосування та чітка мета.

Метод позитивного підкріплення, до речі, також ефективно застосовують для навчання дітей із вадами розумового розвитку (завдяки позитивному підкріпленню, наприклад, вдається дуже просто утримувати дитину за партою хоча б кілька хвилин, тоді як досягти цього звичайними способами буває дуже важко). Він дозволяє справді швидко навчити дельфіна стрибати через кільце, коня – ходити іспанським кроком, а собаку – перевертатися за командою. Здається, **ЗВЯДЯКИ ЙОМУ МОЖНА ДІЙСНО НАВЧИТИ КОГО ЗАВГОДНО І ЧОМУ ЗАВГОДНО**. Мінус лише в одному: коли ви свідомо застосовуєте методи дресирування (навіть такі м'які, як позитивне підкріплення) на людині, ви визнаєте те, що вона неспроможна самотужки усвідомити та виправити якусь ситуацію. Це не завжди погано, адже, можливо, люди і справді не завжди можуть змінити свою поведінку внаслідок усвідомлення та власного волевиявлення. Але, можливо, варто спочатку спробувати дати людині самій зрозуміти її недоліки, а не виправляти їх, покладаючись на рефлексі? Адже завдяки тому, що ми – не тільки тварини, варіант апелювання до розуму та свідомості також можливий. І вже якщо тут зовсім не вдалося, тоді хоча б не припустіться помилок у дресируванні.

«ГОЛОВНЕ У ЦЬОМУ МЕТОДІ – ПРАВИЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ЧІТКА МЕТА»

МАСКИ ПРОТЕСТУ

Учасники протестних рухів у Бурунді всіляко приховують своє обличчя, аби залишитися непізнаними. Для цього вони використовують будь-що: старий одяг, сміттєві пакети і навіть траву. Прагнення до анонімності безпосередньо пов'язане із небезпеками, що криються у виступах проти президента П'єра Нкурунзіза: за перший місяць заворушень було вбито двадцятьоро бурундійців.

40 ДНІВ І НОЧЕЙ ВИПРОБУВАНЬ

Тема нашої розмови – та, про яку вголос і тим паче з чужими людьми не говорять. Ми обговорюємо з Андрієм його життєву історію і труднощі у напівпорожньому кафе. Музика гримить так, що я з труднощами розбираю слова. В Андрія широкі плечі і такі ж широкі впевнені рухи. Він починає розмовляти – я мимоволі затихаю. Стільки важливого і сокровенного у цих реченнях, скільки знакових лише для однієї людини речей. З часу ув'язнення Андрія пройшло більш ніж десять років. Ось як він бачить все, що відбувалось. Чи здатні ми на емпатію до людини, котру у звичайних стереотипних умовах відштовхнули б від себе?

Матеріал
Лесі Козуб

Я ЗАВЖДИ
БУВ У ДОЛІ
ЗА ЩАСЛИВ-
ЧИКА. НАВІТЬ
НАРОДИВСЯ
29 ЛЮТОГО

УВЕРТЮРА

Пізня осінь. Настя у вишневій куртці трохи стурбовано штовхає ногою м'яч. Останніми днями ми буваємо на цьому старому стадіоні часто. Настя не дуже розуміє суть того, що відбувається. Їй всього п'ять років. Зараз, заплющивши очі, я чітко можу бачити цей момент. Ми, тримаючись за руки, несем додому великого й смачного торта, який ми купили мамі. Завтра суд. Але я відчуваю, що то буде фарс і додому я вже не прийду. Я завжди був у долі за щасливчика і навіть народився 29 лютого, щоб день народження був у більшу радість. Над головою кружляють цілі зграї ворон. Вони чекають.

Я не сплю цілу ніч. Зранку одягаю чоботи без шнурівок, знімаю срібний ланцюжок, який ношу все життя [Андрій і зараз деколи смикає його на шії]. Роблю все, щоб вийти геть тихо і не розбути доньку. Мала якось таки чує мене і нерозуміюче потирає геть сонні очі. «Татку, я знаю, що нам треба зробити! Знайдемо чоловіка, який буде схожим на тебе, і ті злі дядьки заберуть його, а не тебе». «Ні Сонечко, тато їде у від'їждження. Мене може не бути... роки 2-3.» Вона стрімголов біжить до своєї кімнати, хаотично копається у горі своїх іграшок. Дає мені в долоню щось крихітне і приємне на дотик. Я швидко цілую її і виходжу. Вже за дверима розглядаю дивний предмет. Це матрешка. Мабуть, вона найменша зі свого «виводку», рум'янощока і з червоною хусткою.

СУД

Кому говорити своє останнє слово? Людині, яка мене підставила і навіть не прийшла у залу суду? Друзям, багато з яких скоро пропадуть не тільки з

моєї телефонної книги, але й взагалі з мого життя? Мамі, якої тут нема? Вона не те, що не прийшла, вона не знала про моє ув'язнення ще півроку. Не знала б і далі, якби ошчасливити не поспішила теща. Вирок довго не виносили. Чекав півтори години. Можливо, почую таке бажане «невинний»? Але чую, що під'їжджає «каре́та». Характерний скрип і свист.

Злочин з ув'язненням і конфіскацією майна. Мені надягають «браслети» і виводять на вулицю. Знайомі потім казали, що я йшов на диво спокійним і посміхався. Я ж пам'ятаю, що в той момент дивився на небо: «Я вийду і знову буду щасливим». Тому і посміхався.

ІНІЦІАЦІЯ

Восьма камера. Хороша цифра. Заходжу і з порогу кажу: «Добрий день». У відповідь лише мовчання. Тут не прийнято вітатись. Одразу коротко розпитують: хто, за що і на скільки. Зразу бачу, що брехати немає сенсу. Хтось тут за одну ніч зарізав батьків, хтось з'валтував кількох людей... А тепер тут і я.

Мене закріпили за бібліотекою, не за пекарнею чи «прачкою». Закономірно, одразу поширились чутки про мою привілейованість. Колись я займався тим, що заробляв на життя, підписуючи листки паперу, а тепер я інвентаризую бібліотеку за жанрами. Я від'їжднався від усіх, жив окремим життям. Це було цілком реально, бо переді мною у цій бібліотеці майже жив такий собі суддя, який влаштував тут райський куточок з персональним холодильником і телевізором. Місце бібліотекаря потрапило мені у руки випадково, однак іншим так не здавалось. Поки були робочі дні – я насолоджувався своїм власним куточком, де компанію мені складали

книги. Але наближались вихідні, а значить, скоро мені мають показати, хто в домі господар «серйозною розмовою». В суботу я прокинувся о першій ночі. Десятеро людей, налаштованих не надто привітливо, кличуть мене на кухню. Я не боявся. Головне – почати говорити. «Я знаю, що зараз буде. Я впаду і буду стікати кров'ю. А завтра скажу, що впав сам. Я не хочу нікому нічого доводити. Я хотів лише запитати у вас одну річ: чому зі мною і з вами це сталося?» У кожного своє життя. Мовчанка переходить у короткі історії. Хтось вбив свою подругу під дозою, а потім, не оговтавшись до кінця, склеював куски тіла клеєм «момент». Хтось гвалтував, коли кров була більше схожа на червоний спирт. Ми говоримо, а не вибиваємо один одному зуби, ще близько двох годин. Чи вправі я їх засуджувати?

ЗВИЧКА

На волі у мене були досить прості звички. У п'ятницю з хлопцями дивились футбол (пиво і горілка як обов'язковий елемент програми), у суботу – лазня (і ще трішки пива). У неділю я навіть прокидався важко, не те, що палав бажанням кудись іти. Мої стосунки з «місцями Божої присутності» були доволі простими: коли не прийду у церкву, тоді і Великдень. Але у в'язниці, коли день на день схожий як дві краплі води, навіть церква – це спасіння від нудьги. У неділю переступаю поріг і спостерігаю дивну картину: старий отець і дві бабусі, співають псалми не характерними їм сильними голосами. Отець Петро і я перетинаємось поглядом. З ув'язнених я у храмі сам.

Мені було так самотньо, що я вирішив застосовувати те єдине, що у в'язниці не забороняють: спіл-

кування. Оскільки будні мої проходили у бібліотеці, я вирішив знаходити для кожного «ідеальну книгу». Навіть для хлопця, від якого віяло холодом. Як не дивно, познайомився з ним у церкві. Він з відсутнім виглядом обличчя капав воском зі свічки на плитку храму, йому подобалось, як капає віск. Смикнув його за руку і одразу пожалкував, на мене у відповідь дивились зовсім не дитячі, чорні та порожні очі. Цей хлопець, у свої 12, за одну ніч вбив брата, а потім батька і матір. Чому? Навіщо? Але навіть йому я хотів знайти щось особливе. Я знайшов її, ідеальну книгу. Минуло кілька місяців. Він ніяково і показово грубо повертає мені геть стерту від читання книгу. «Дякую».

Тим часом моє життя, як і мій термін, потроху кружало вперед. Майже проживаючи його у бібліотеці, я знайшов собі нову розвагу. Цілими днями дивився теленовини. А ще зачитував газети до дір і дбайливо їх підшивав. Я навіть робив вирізки тих заміток, де мова йшла про мене. Згодом зробив такі окремі сторінки у фотоальбомі. Чого ж, хай внуки знають, що їхній дідо «сидів». Щоранку стаю перед усіма ув'язненими і розповідаю, який сьогодні курс долара, які зміни у Верховній раді, що твориться там, по інший бік ґрат. Не раз в нас виникали цілі філософські дискусії. Це все дозволяє відчувати себе частиною суспільства. Знайшов ще один спосіб покращення контакту зі своїм новим оточенням: ніколи не їв сам те, що передавали з дому. Згодом великий спільний стіл після моїх чорних пакетів «Boss» вважався звичним і приємним доповненням. Через своє вміння передбачати перебіг футбольних матчів, зробив такий собі тоталізатор, який став ще однією розвагою людей, які сиділи тут вже не один день. А разом з тим побудував у бібліотеці ледь не стіну з блоків сигарет. Не варто забувати, що тюрма – це дуже великий бізнес і платформа для махінацій і хабарів. Сигарети – це своєрідна валюта. За пачку синього «бонду» можна домовитись про хоча б «випадкову» зустріч очима з коханою.

«Я ВІРІШИВ
ЗАСТОСУВАТИ
ТЕ ЄДИНЕ,
ЩО У В'ЯЗНИ-
ЦІ НЕ ЗАБО-
РОНЯЮТЬ:
СПІЛКУВАННЯ»

КУЛЬМІНАЦІЯ

Найважче – це зустрічі з жінкою. Таня приїжджає кожного місяця, але наші побачення перетворюються на витирання її сліз. Врешті прийнято рішення не залишатись сам на сам. Наступного разу з нею приїжджає мій друг. Так Таня не дозволяє собі плакати.

Справа йшла до осені. Першого вересня я знову сів дивитись новини. Усе на блимаючих картинках так і кишіло щасливими сім'ями і їхніми дітлахами у білих бантах. Ця купа людей урочисто слухала промови директорів, завучів та всіляких дрібних місцевих шишок. Як я заздрих. Моя Настя йшла до школи, тримаючи за руку лише маму. Їй, мабуть, купили нову білу блузку і заплели косички. А я сиджу по цей бік екрана. Вимикаю.

Хочете зменшити рівень злочинності? Не розвивайте мережу в'язниць, а зменшіть якимось чином вживання алкоголю і наркотиків. Люди не будуть робити тих злочинів, за які вони хотіли себе знищити вже наступного ранку. Не те, що після кільканадцять років повної ізоляції.

В'язниця змушує людей бути на межі самого себе. Сім'ї розпадаються, батьки помирають. Якщо конфіскували майно, то ти виходиш «на волю» босий і голий, ще й з тавром «зека» на чолі. Не дивно, що так багато людей навмисно роблять злочини, щоб повернутись назад у тюрму, де у тебе є хоч щось. Тебе ув'язнюють на 2-3 роки, а волю втрачаєш на усе життя.

КОДА

На Андрія отець Петро спеціально для мене приїжджає до в'язниці. Усі ув'язнені, з якими контактував (30 людей!), втискаються у маленьку кімнату, тримаючи у руках свічки і співаючи «Алілуя». Через кілька днів я виходжу за комісією про дострокове звільнення. Залишаю хлопцям у спадок усе моє сигаретне багатство. Вони мовчать, але дивляться на мене з надією. «У кого-кого, а в нього все точно вийде».

Мовчки їдемо у автомобілі з тими небагатьма друзями, що залишились. Поріг мого дому. Настя виросла і змінилась. Вона з недовірою дивиться на мене. Я з жахом думаю: «А що, якби мене не було тих обіцяних 2-3 роки? А 10 років?» Чужі серед своїх. Чужі серед чужих.

Протягом трьох років я ще заїжджав у свою бібліотеку хоча б раз на рік. Слідкував за тим, як складається доля у моїх друзів там, за кількома стінами. Для себе я зрозумів одне: кожного ранку у неділю я крокую до церкви. Це єдине, що втримує людину на межі самої себе. Кожен день проживаю, як ціле життя. Ранок – це дитинство, обід – юність, а вечір – то є моя старість. Ніч же для кожного з нас – маленька смерть. (Витягує дрібну і вщент затерту матрешку. Він досі щодня носить її у кишені). □

В'ЯЗНИЦЯ
ЗМУШУЄ
ЛЮДЕЙ БУТИ
НА МЕЖІ
САМОГО
СЕБЕ

ВІД
ПОЛІТИКИ

ОБЛИВАННЯ БРУДОМ

Саме цим щоліта займаються відвідувачі Порьонського фестивалю бруду в Південній Кореї. З 1998 року захід набув шаленої популярності: повалятися у багні приїжджають не лише південні корейці, а й туристи зі всього світу. Таким чином організатори закликають використовувати лікувальні грязі у виготовленні косметичної продукції для шкіри.

маніпулюй правильно

ДЕЩО ПРО КАРПАТСЬКИХ ЧАРІВНИКІВ

1

Взяти прутик (ліщини),
освячений 7 разів ніж (гра-
довий).

2

Прийти на місце, увіткнути
ніж і прочитати молитву.

3

Ніж разом з прутиком на-
вести в той бік, де бушує
град зі словами: «Граде
лукавий, рабе лукавий!»

Цей ритуал не допоможе вдало скласти сесію чи знайти роботу,
але саме так, за записами Павла Чубинського, мольфари розганя-
ли хмари і град.

Матеріал
Катерини Шевченко

Чи міг Михайло Михайлович уявити, що його «Тіні забутих предків» змусять людей вперше на повний голос **ЗАЯВИТИ ПРО ІСНУВАННЯ МОЛЬФАРІВ**? Ця тема стала популярнішою після однойменної екранізації Параджанова, і вже сьогодні у випусках новин на 1+1 чи ICTV можемо побачити і почути передбачення чаклунів про майбутнє України. Чи варто стверджувати, що їхня магія – суцільний блеф? За народними переказами, вони і тваринами керувати можуть, і людину життєвої сили лишають, і куль сталевих не бояться.

Своїми духовними наставниками мольфари називають **ЗАПОРІЗЬКИХ ХАРАКТЕРНИКІВ**. То, нібито, були люди глибоко обізнані у законах природи, які могли передбачати майбутнє на тисячі років вперед і любили всіх живих істот довкола. За іншою версією, їхня магічна традиція **БЕРЕ ПОЧАТОК В ІНКІВ**. У тих був культ грози та хмар, а у ритуалах використовували «громові камені» метеоритного походження, які вважалися священними. А коли духовні прагнення інків ослабли, то їхня магічна сила у вигляді енергетичного потоку пішла в «духовний простір» і осіла в Карпатах. Переплітаючись з місцевими традиціями, ці магічні знання дійшли і до нас.

Слово «мольфар» можна дослівно перекласти як **«ТОЙ, ХТО МОЛИТЬСЯ СОНЦЮ»**.

Корінь «мол'» – від слів «молва», «промовляти», «молити», і суфікс «ар» з санскриту перекладається як Сонце. Є й інше припущення: слово має зв'язок з італійським «malfare» – чинити зло, зlodіяння, злочин. Інші джерельні дані вказують на те, що слово «мольфар» споріднене зі словенським «molaver» – вуж, змія, полоз. Річ у тім, що вони використовували у своїй діяльності магічний зміїний камінь, який у народі звуть «гадюча пацирка». За легендою, гадюки на Воздвиження збираються біля певного каменя і починають на нього шипіти – так сильно, що в камені утворюються діри й він робиться на якийсь час м'який, як желе. Тому можна припустити, що ця назва поступово перейшла на людину, котра володіла зміями і застосовувала їхню силу у магічній практиці.

Мольфарів називають і знахарями, і ворожбитами, і чарівниками. **ЇХ ЗАВЖДИ БОЯЛИСЯ. АЛЕ ДО НИХ ПРИХОДИЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ**: чи зняти зурочення, чи побороти яку хворобу, чи коханого повернути. У сучасному світі спектр їхніх гостей вражає: від Президента України до журналістів, від зірок естради до пересічних громадян. За словами одного з найвідоміших карпатських мольфарів Михайла Нечая, «основна могутність мольфара у його словах та піснях». Хтось навчається цього ремесла, а хтось отримує його у спадок. Мольфар має бути глибоко духовною особистістю, оскільки він звертається до Бога і небесних сил з проханням про допомогу.

Якщо чинить несправедливо і порушує закони Природи, **МОЖЕ БУТИ ПОЗБАВЛЕНИЙ МАГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ**. Якщо виникне бажання поговорити зі знахарями особисто, то шукати їхні

будинки у Карпатських лісах доведеться довго. Хоч мольфари і селяться на околицях сіл, відлюдниками їх назвати не можна: вони прекрасно спілкуються та приятелюють зі своїми односельчанами.

Не слід однозначно стверджувати, що мольфари – це лише старі дідусі, якими вони одразу постають в уяві. У народі **МОЛЬФАРІВ ОПИСУВАЛИ ПО-РІЗНОМУ**: дужими, вусатими, бородатими, з важким поглядом, оповитими чорним густим волоссям, яких іноді неможливо упізнати – чи то дядько, чи старець, чи просто юнак.

Не лише сподвижником, але і захисником господаря від злих намірів та вроків є **КІТ**. Він же – провідник космічної енергії, який контролює, аби в енергетичний простір чарівника не просочилась якась непрохана матерія. Якщо хтось дозволить собі знущатися над котом, то нехай турбується потім про власну безпеку: мольфар такого вам не пробачить. Забарвлення kota впливає на його можливості: чорні відвертають блискавки від будинку та відганяють зlodіїв, білі є провідниками потужної цілющої енергії, а руді можуть допомогти у справах амурних.

Зі слів самих мольфарів, вони можуть спати 2-3 години на добу та їсти лише раз на день. А ще протягом 12 днів **У ДАЛЕКІЙ КАРПАТСЬКІЙ ПЕЧЕРІ** вони «очищаються від зла та чорноти, яких набралися впродовж року». Чарівник лягає там та майже не рухається, дихання припиняється і пульс стає маловідчутним. Звісно ж, він нічого не їсть та не п'є. За їхніми словами, почуття і пам'ять повністю відключаються. Однак для досягнення такого стану тіла та духу необхідні довгі роки тренувань.

Існують і **КЛАСИФІКАЦІЇ МОЛЬФАРІВ**. За типом енергії їх поділяють на «місячних» та «сонячних». Відрізняються вони і за видом діяльності. Є віщуни або ворожбити, які розкажуть про ваше минуле та передбачать ваше майбутнє.

Захворів песик, відмовила дівчина, позбавили премії – вам дадуть відповіді на всі «чому?». Однак маги повідомлять тільки про те, що ви ще зможете змінити у своєму житті. Вони стверджують, що людина, по суті, не має права вибору. У кожного є своя книга долі, в якій коректором непотрібний рядок не замалюєш. Є і ті, хто відвертає град чи бурю. Їх прозвали градівниками або хмарниками. Від хвороб за допомогою трав та замовлянь лікують знахарі або примівники.

Є мольфари **ЧОРНІ ТА БІЛІ**. З незапам'ятних часів існувала загальна магія. Люди не знали ні грамоти, ні науки і жили у повній гармонії з природою. Мольфари навіть задобрювали сатану, щоб він їм допомагав. З появою цивілізації магію розділили на чорну та білу. Одна є від диявола, на противагу закону Божому та людській етиці: посилає людям каліцтво, хвороби, смерть, неприємності, проблеми в родині. Інша існує під покровительством божественних небесних сил, природи: відвертає від людини слабкості, прикrostі, бідність, зубожіння.

Чому мольфарів не так багато? Он же тих екстрасенсів на кожну битву штук по 20 знаходиться. Проте, не так просто знайти хорошого учня чи ученицю. **ХОЧИЙ ОВОЛОДІТИ ТАЄМНИМ РЕМЕСЛОМ** повинен дуже любити людей і природу, присвятити мистецтву управління духовними силами всього себе без останку. Думки про власне збагачення є згубними для мольфара. Також має бути природний хист і талант. Чи легко зустріти милого хлопчину або розумненьку дівчину з подібним набором характеристик?

У роботі мольфарам також допомагають і **МОЛЬФИ** – будь-які заговорені «віщуном» речі.

Беззаперечним атрибутом є громовиці – невеличкі скалки з природними отворами, які відпадали від

ЧИ ВАРТО СТВЕРДЖУВАТИ,
ЩО ЇХНЯ МАГІЯ
СУЦІЛЬНИЙ БЛЕФ?

ВІД
себе

ураженого бли-
скавою дерева. Дим
підпаленої громовиці відво-
дить від людей зло. Якщо носити її
при собі – жодна блискавка не страшна.

ГРОМОВУ ПАЛИЦЮ ТА ГРАДОВИЙ НІЖ використо-
вують для боротьби з ненависними хмарами, що
так і норовлять знаменувати град чи бурю. Взагалі
ніж – досить містичний знак. Кажуть, якщо мольфар
встромить його у дерево, то звідти полетіть молоко.
Ним, за словами самих мольфарів, можна лікувати
рани від укусу гадюк та припікати виразки. Освя-
чували ніж опівночі на Святвечір або Великдень за
спеціальним ритуалом. До речі, на громових палицях
або рукоятках градових ножів різьбили знаки громо-
вержця Перуна у вигляді шести або восьмиконечної
квітки, вписаної у коло.

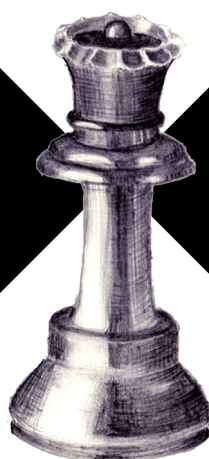
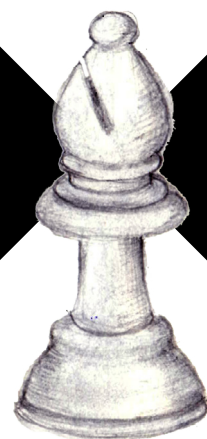
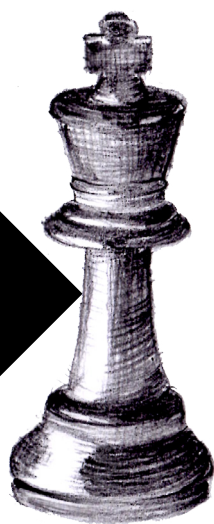
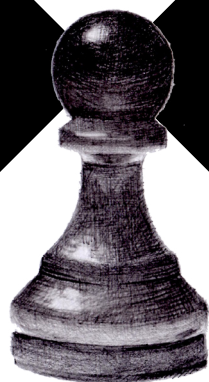
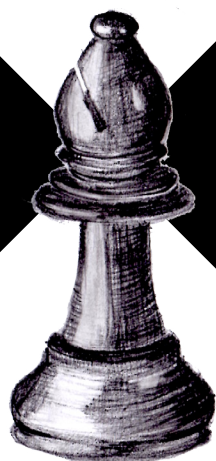
Не менш важливе значення відіграють **ЗГАРДИ АБО
МЕДАЛЬЙОНИ** – гуцульські обереги, символи Сонця. Їх
замовляли, нанизували на ланцюжок та одягали на
шию під час ритуалу ініціації. Багато таких медальйо-
нів дарували не лише надійний захист, але і свідчили
про високий духовний рівень мольфара, його автори-
тет. З часом про ці медальйончики забули, і практика
занепала.

Носили мольфари і
МОСЯЖНІ ПЕРСНІ – великі,
масивні, відлиті з латуні чи ін-
ших сплавів, прикрашені дорогоцінним
камінням та кольоровою замазкою. Були і
тотеми – «шматочки» тварин (шерсть, шкіра, кістки,
пера тощо), які ототожнювалися із духами тварин.
Тому носити перо у капелюсі – це не лише елемент
індивідуального неповторного стилю, але і зв'язок із
духами звірів. Не слід забувати і про магічні камінці,
які несуть певний заряд енергії та інформації.

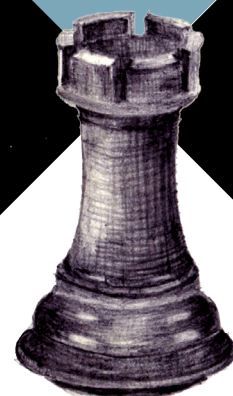
Однак, навряд начепивши ікло великої рогатої
худоби, взявши чорного kota під пахву та відрікшись
від усіх матеріальних благ, можливо керувати дощем
та насилати хвороби. Мольфарське ремесло – склад-
на штука, судячи із розповідей самих чарівників.

ВОНИ ОБЕРІГАЮТЬ НАШЕ СУСПІЛЬСТВО від незгод та
катастроф чи є лише витворами фантазій гуцуль-
ських розумників? Казка є обов'язковим елементом
кожної реальності, однак і диму без вогню не буває.
Можливо, хтось таки зберігає вогнище чар у далеких
Карпатських лісах. ☐

КАЗКА Є ОБОВ'ЯЗКОВИМ ЕЛЕМЕНТОМ РЕАЛЬНОСТІ

Дизайнер: Леся Козуб
Фотограф: Богдана Галич,
Ірина Звездовська,
Леся Козуб.
Ілюстратори: Інеса Молін,
Ксенія Сахню.
Автори несуть
відповідальність за
достовірність
інформації.

Заснований
25 лютого 2014 року
№25, червень
Головний редактор: Леся Козуб
Коректори: Ірина Звездовська,
Юлія Близнюк.